Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Art & Humanities Journal (International Refereed & Indexed)
Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Art & Humanities Journal
2017 Volume:8 S:32- 43
Published Online June 2017 (http://arthum.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/

BAFRA'DA RESİMLİ BİR OSMANLI EVİ

Rafet KARAÇAL*
*Kültür ve Turizm Bakanlığı, Samsun Müzesi.
E-mail: rafetkrcl.kultur@gmail.com

Copyright© 2017 Rafet KARAÇAL. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ÖZET: 18. yüzyıldaki siyasi olaylar Osmanlı Devletini endüstrileşen Avrupa karşısında yeni arayışlara zorlamış ve köklü değişikler yapılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devletinde Batılılaşma dönemi olarak nitelendirilen 18.ve 19. yüzyıllarda öncelik askeri, teknik alanlar olmak üzere kültürel alanda da değişimler yaşanmış ve sanat ortamına yansımıştır. Önceleri etkisini saray çevresinde gösteren sanatsal girişimler takip eden süreçte başkent İstanbul genelinde sonrasında ise tüm İmparatorluk sınırları içerisinde yeni gereksinimlere yönelik bir sanat ortamı oluşmuştur. Bu çalışmanın konusu Samsunun Bafra İlçesinde bulunan bir Rum evinin tavanında yer alan resimlerdir. Samsun sınırları içindeki tarihi konak ve evlerde; geometrik-bitkisel süslemeler ve yazılar bulunmaktadır. Bu evi özel kılan geometrik bezemeler ile birlikte, şehir ve doğa tasvirleri, insan ve hayvan betimlemelerine yer verilmesidir. Bahse konu evle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almaması bu çalışmanın hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Tavan resimlerindeki betimlemelerin ve çeşitliliği bölgenin tarihine ışık tutarken tanıtımı konusu da önemlidir. Ev yanında bulunan Bafra Müzesi ile aynı tarihlerde 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Bununla birlikte resimlerdeki tahribatlar ve genç kuşaklara tanıtılması açısından bu çalışma önem taşımaktadır.
Anahtar kelimeler: Bafra, Duvar Resmi, Rum Evi, Karadeniz

AN OTTOMAN HOUSE IN THE BAFRA

ABSRACT: The political events of the 18th century forced the Ottoman Empire into new quests against industrialized Europe and caused radical changes. During the 18th and 19th centuries, which were described as westernization period in the Ottoman State, changes took place in the cultural field including military, technical areas and reflected in the art environment. Following the artistic initiatives showing the effect of the preliminaries around the palace, an artistic environment for new needs was formed within the boundaries of the entire Empire after the capital Istanbul in the process. The subject of this work is the pictures on the ceiling of a minority house located in Bafra District of Samsun. In historical mansions and houses within the borders of Samsun; geometrical-vegetative adornments and writings. This house is a place to include urban and nature depictions, human and animal representations together with special shaped geometric ornaments. The fact that there is no information in the sources related to the home is required to prepare this work. While the descriptions and diversity of the ceiling paintings shed light on the history of the region, its presentation is also important. It is thought to have been built in the second half of the 19th century on the same dates as the Bafra Museum next to the house. However, this work is important in terms of destruction in pictures and introduction to younger generations.

Key words: Bafra, Wall Painting, Minority House, Black Sea.

BAFRA'DA RESİMLİ BİR OSMANLI EVİ

1. GİRİŞ

Yenileşme hareketlerinin örnekleri sivil mimari ve bezeme anlayışına da yansımış ve birtakım farklılıklara yol açmıştır.18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mimari yapıların duvarlarını süsleyen bitkisel ve geometrik kalem işi süslemeler yerini duvar resimlerine dönüştürmüştür. İlk olarak İstanbul'da saray ve çevresinde görülen değişimler sonrasında Anadolu ve Balkan coğrafyalarında görülür.

Osmanlı Devletin sınırları içerisinde gördüğümüz duvar resimleri kuru sıva üzerine yapılmıştır. Resimlerin yer aldığı zeminin malzemesi fark etmeksizin üzeri ince bir tabaka alçı ya da tutkallı üstübeç ile kaplanmış ve bunun üzerine tutkal veya su ile karıştırılmış boyalarla şekiller çizilmiştir. Bazı resimlerin üzerine ince bir tabaka vernik sürüldüğü görülmektedir (Arık, 1988: 25; Renda, 1977: 78).

Ülkemizde Osmanlı duvar resimleri ile ilgili çalışmalar 1977 yılında Günsel Renda'nın "Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı 1700-1850" adlı çalışmasıyla başlar. Rüçhan Arık'ın 1988 yılında "Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı" adlı kitabı ise özellikle Batı Anadolu bölgesindeki duvar resimlerini tanıtması açısından önemli kaynaklardandır. Çalışmanın konusu olan ev ile ilgili henüz çalışma yapılmamış ve kaynaklarda bir bilgiye yer verilmemiştir.

Osmanlının son dönemlerine ait yerel bir yayında Bafra'da yaşayan azınlıklar hakkında bazı bilgiler yer almaktadır (Ak, 1983: 19);

"Tüccar onlardı, esnaf onlardı, küçük el sanatları onlarda idi. Halk kurumlarının en yetkili makamı olan Belediye Meclisi Umumi onlarda idi. En güzel yiyen, içen, giyen velhasıl en güzel yaşayan onlardı. O günleri yaşamış olanlar Rum mahallesinden geçmenin bile zevk olduğunu söylerler".

19. Yüzyılda Osmanlı toplumsal yapısında yüksek bir seviyeye ve zenginliğe sahip olan azınlıkların evlerinde de bu ihtişamın yansıtıldığı görülmektedir. Dönemin mimari beğenisine sahip olarak inşa edilmiş olan bu konakların iç mekânlarının resimlerle süslenmesi de bir gelenek haline dönüşmüştür. Bu makale kapsamında herhangi bir akademik çalışmada yer verilmeyen Bafra'daki bu tarihi konağın belgelenmesi ve tavan resimlerinin Türkiye sanat tarihindeki yerini belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. BAFRA'DAKİ EVİN MİMARİSİ VE TARİHÇESİ

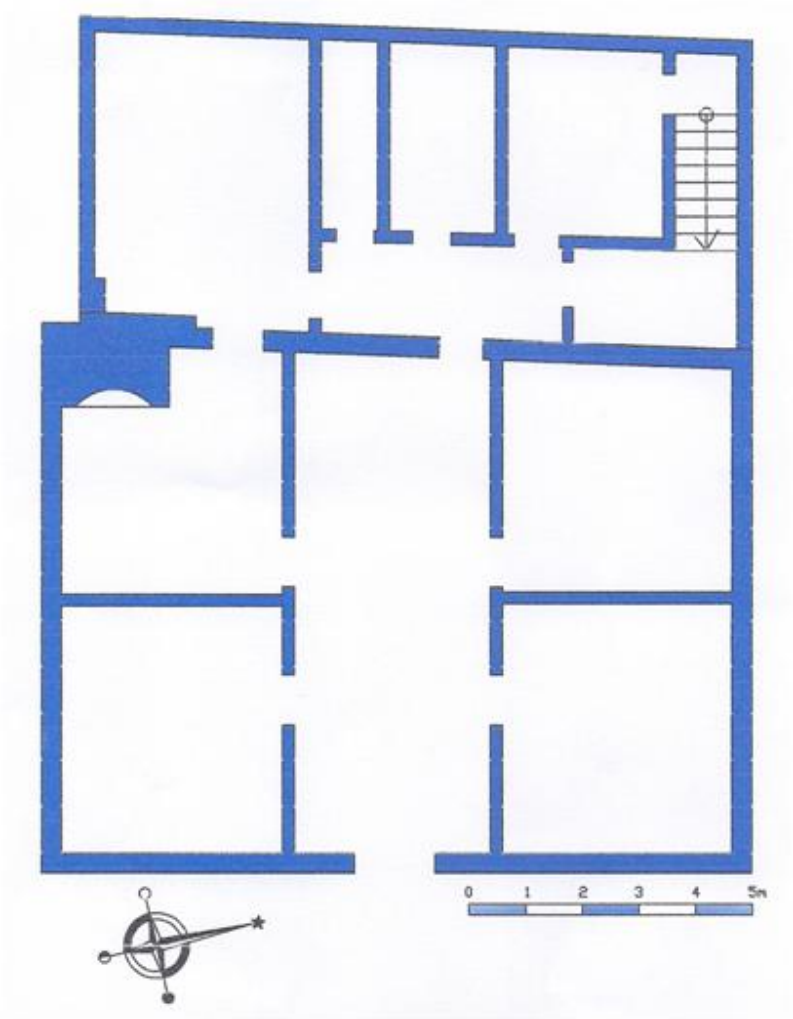
Samsun ili, Bafra ilçesi Büyük Cami Mahallesi, Gazipaşa Caddesi No:9 da yer alan konak ile ilgili olarak tarihsel kaynaklardan edinilen bilgiler sınırlıdır. Bunlardan biri Bafra Tapu Müdürlüğümden alınan kayıtlardır. Yapı hakkındaki kayıta göre *"Pürsican mübadillerinden Şükrü oğulları Behçet ve Ahmet'e ait dosyada tefviz edilen hanenin eski sahibi hekim olduğu ve bu mübadillere verildiği"* ifadelerine yer verilmiştir. Buradan 1923 yılında yapılan mübadele sonrasında evin el değiştirdiği ve bir Türk ailesine verildiği anlaşılmaktadır. Yapının 19.yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını ve ilk sahibinin gayrimüslim bir aile olduğunu şu anki mülkiyet sahibinin verdiği bilgilerde desteklemektedir[1]. Konak, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 15.04.2011 tarih 3066 no'lu karar da Liste-1'de 21. sırada 41 pafta, 34 ada, 22 parsel olarak belirtilerek tescil edilmiştir.

Resim 1. Bafra'daki konağın ön cephe görünümü.

[1] Bu bilgi 23.06.2017 tarihinde ev sahibi Lütfü Dere ile yapılan görüşmeden edinilmiştir.

Konak; giriş katı, birinci kat ve çatı katı olmak üzere toplam üç katlıdır. Güneydoğu yönündeki ön cephede, basamaklarla çıkılan, önünde balkon ve üzeri ahşap taşıyıcılarla desteklenmiş sundurması bulunan birinci kat yer alır (Resim 1). Konağın ana girişi, birinci katta bulunan doğu yönündeki ön cephede yer alan iki kanatlı ahşap kapı ile sağlanmaktadır. Yapının batı yönündeki arka cephesine bitişik olarak 1978 yılında inşa edilmiş üç katlı ek bir bina bulunmaktadır. Bu ek yapının, konağın son yıllarda geçirdiği onarımın bir sonucu olarak sonradan yapıldığı ve modern mimari anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Resim 1). Yapı orta sofalı plan tipindedir (Plan 1).

Plan 1. Bafra'daki konağın, birinci kat planı.

3. TAVAN RESİMLERİ

Bafra'daki Konağı, Samsun çevresindeki hatta Orta Karadeniz Bölgesindeki diğer konaklardaki süsleme açısından ayıran en belirgin özellik, ikinci katın sofa kısmındaki tavan resimleridir.

Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen plana sahip sofanın tavan yüzeyi 3,5x8.6 m. ebadındadır. Resimlerin yapıldığı alanın toplam büyüklüğü 3,5x6 m.'dir. Sofa tavan yüzeyinin batı ucundaki 2.6x3.5 m.'lik alanı boş bırakılmıştır.

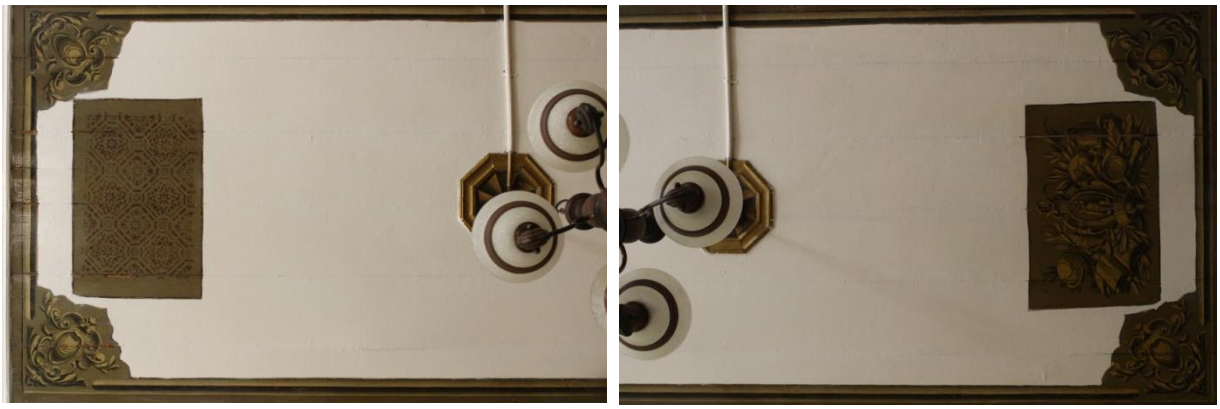
Resimlerin yapıldığı alan, 5 cm. enindeki çıtaların çerçevelediği, dokuz panoya ayrılmıştır[2]. Pano ölçülerinin büyüklükleri birbirinden farklıdır. Tavanın orta bölümünde, birbirine bitişik dikdörtgen şeklindeki üç büyük pano bulunmaktadır. Bu panolardan ortada yer alanı, kuzeyinde ve güneyinde bulunan diğer panolara göre daha geniş tutulmuştur (Pano 1: 130x 2.90 m.). Bu iki panonun ölçüleri aynıdır (Pano 2 ve Pano 3: 100x2.90 m.) . Bu üç büyük ebattaki pano doğu ve batı yönünde daha küçük ölçülerdeki üç pano ile sınırlanmaktadır. Bu panolardan doğu yönünde bulunanların uzunluğu 1.70 m. (Pano 4, 5, 6), batı yönünde bulunanların uzunluğu 1.40 m.'dir (Pano 7, 8, 9) . Ortada bulunan panoların genişliği 1.30 m.'dir (Pano 5, 8). Ortada panoya bitişik olan yan panoların genişliği aynıdır (1m.) (Pano 4, 6, 7, 9) (Resim 2).

Resim 2. Sofa tavan yüzeyi genel görünümü.

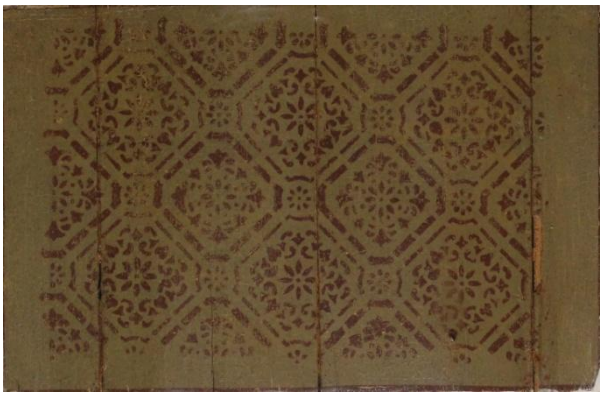
[2] Her Panoda ayrı bir tasvir yer aldığı için panolar numaralar verilmiştir.

Tavanın orta bölümünde yer alan pano 1'de, köşelerinde barok tarzda süslemelerin bulunduğu dikdörtgen çerçevenin içerisinde, dar kenarlarında karşılıklı eksenlerde iki küçük dikdörtgen pano içerisinde farklı süslemeler görülmektedir (Resim 3- 4).

Resim 3- 4. Pano 1 genel görünüm, doğu ve batı yönünde yer alan süslemeler.

Pano 1'in içerisinde yer alan, doğu yönündeki küçük panoda diogonal olarak yerleştirilmiş dörtgenlerin tekrar edilmesiyle oluşturulmuş geometrik bezeme yer almaktadır (Resim 3, 5). Batı yönündeki panoda dikdörtgen bir levha içerisinde barışı simgeleyen zeytin dalları arasında ayna içinde bilgeliği sembolize eden baykuş, kitap, kurukafa, büyüteç, fötr şapka, betimlemelerine yer verilmiştir (Resim 4, 6).

Resim 5. Pano 1 detay, geometrik bezeme.

Resim 6. Pano 1 detay, sembolik motifler.

Pano 2'de, şehir (Resim 7) ve sürü otlatan çoban tasvirlerinin (Resim 8) betimlendiği panoramik manzaralara yer verilmiştir. Genelde, perspektife uygun şekilde sıralanmış dağların eteğinde şehir görünümü yer almaktadır. Şehrin evleri, stilize edilerek resmedilmiştir; dikdörtgen şeklinde, iki katlı olarak yan yana ve üst üste sıralanmıştır. Üst sırada evlerin arasında konumlandırılan kubbeli iki cami, ve ön planda konumlandırılmış evlere göre daha büyük kale (muhtemelen bir kaleye ait kule ve surların bir bölümü) ve türbe tasviri görülmektedir. Şehre yakın bir konumda beden duvarları yüksek olan bir avlunun çevrelediği alanın içerisinde, avlunun bir kenarına konumlandırılmış olan kubbeli ve ince uzun bir kulesi bulunan anıtsal yapı mevcuttur. Muhtemelen kervansaray olan bu yapının hemen üzerinde daha küçük bir yerleşime ait evler ve çevresinde ağaçlar görülmektedir (Resim 7).

Resim 7. Şehir görünümü ve anıtsal yapı tasviri

Anıtsal yapıdan ve şehirden çıkan ince yol takip edildiğinde iki tepe arasında asma köprü ve tepelerin arkasında yüksek bir dağ resmedilmiştir. Bu dağ bölgenin en yüksek noktasını oluşturan Nebiyan Dağı olabileceği düşünülmektedir. Resmin devamında koyunlarını otlatan çoban ve köpeği, arkasında iki çadır arasında at betimlemesi görülmektedir (Resim 8).

R**esim 8.** Koyunlarını otlatan çoban, arkada iki çadır ve iki tepe arasında asma köprü tasviri

Doğa betimlemelerinin yer aldığı Pano 3'de ise deve kervanı, elinde mızrak tutan bir figür, aslan, ceylan, ördek ve zürafa figürleri görülmektedir. Deve kervanında, insan figürlerinde kumaş kıvrımları, hareketleri ve hayvan figürleri ustalıkla resmedilmiştir. Yer yer bitki ve ağaç betimlemeleri yapılmış. Burasının Kızılırmak Kuş Cenneti olabileceği düşünülüyor olmakla birlikte bu coğrafyaya ait olmayan zürafa ve aslan gibi hayvan figürlerine yer verilmesi dikkat çekmektedir (Resim 9-10)[3].

[3] Ev sahibi Lütfü Dere'den alınan bilgiye göre tavandaki tahribatı kapatmak amacıyla başka bir resimden kesilmiş dikdörtgen bir kağıdı tavan resminin üstüne yapıştırmıştır. Bkz. resim 9.

Resim 9. Deve kervanı, zürafa ve ördek tasvirleri.

Resim 10. Elinde mızrak tutan figür, maymun, aslan ve ceylan tasvirleri.

Tavan Resminin doğu kenarında bulunan pano 4, 5, 6 ve batı kenarında bulunan pano 7, 8, 9'da ise aynı sıralamayla tekrar edilen daire içerisinde geometrik motiflerden oluşan bezeme görülmektedir (Resim 11).

Resim 11. Geometrik bezemeli panolar.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Genel olarak değerlendirildiğinde, Bafra'da bulunan tarihi evdeki resimler yer yer bozulmalar görülse de günümüze kadar ulaşması önem arz etmektedir. Bu yapıyı önemli kılan bir diğer etken Samsun çevresinde bezemeler açısından benzer bir örneği bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Benzer konu ve bezemelere yer verilmese de eş zamanlara tarihlenen Amasya Beyazıd Külliyesi şadırvanında ve Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanında yer alan tasvirler İstanbul manzaraları sunmaktadır.

Merzifon'daki Kara Mustafa Paşa Camisi, önündeki taşlık avluda XIX. yüzyıl onarımları sırasında yeniden yapıldığı anlaşılan şadırvanın kubbesinde, bütün iç yüzeyi kaplayan çok zengin programlı resimler işlenmiştir. Bunlar arasında yer alan bir madalyonda 1292 H. (1875 M.) tarihi ve Zileli Emin imzası görülmektedir (Arık, 1975: 9). Bafra Konağında resimleri yapan sanatçının kim olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Gülsel Renda, Amasya ve Tokat örnekleri için bu bölgede XIX. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında ürün vermiş usta bir sanatçı gurubundan ve belki de yetkin duvar resmi atölyelerinden söz edilebileceğini belirtmektedir (Renda, 1977: 162). Ancak Bafra'daki konağın sofasında yer alan tasvirlerdeki çeşitlilik ve bunların resmedilişindeki üslupsal farklılık bağlamında konu değerlendirildiğinde, tasvirlerin üretilmesinde yerel bir atölyenin ürünü olabileceğini düşündürür.

Bafra'daki konak, Amasya örneklerinden gerek üslup gerekse bezemelerdeki tasvirler açısından birçok farklılık görülmektedir[4]. Bafra'daki resimlerde geometrik bezemelerin yanı sıra insan ve hayvan figürleri, sembolik betimlemelere yer verilmektedir. Yerleşim yeri tasvirlerinin İstanbul olmadığı görülmektedir. Burada resimlerdeki yerleşimin Bafra olup olmadığı konusunda kesin bir kanı oluşmamıştır. Bunun nedeni şehir tasvirinde yer verilen kale, üzeri piramidal külah ile örtülü türbe, kubbeli iki cami ve yol kenarında kervansaray mimari betimlemeleriyle eşleşen yapılar ve kalıntı emareleri görülmemektedir. Deve kervanı ve avcı figürlerinde realist bir anlatım söz konusu iken, şehir görünümlerinde evlerin verilişinde stilizasyon söz konusudur.

Doğa betimlemelerinin yer aldığı resimde ise bu coğrafyada görülmeyen zürafa, maymun, aslan gibi betimlemelere yer verilmiştir. Bu dönemde bu coğrafyada görülmeyen hayvan tasvirlerine yer verilmesinin nedeni hem Dolmabahçe Sarayında hem de Yıldız Sarayı bahçesinde hayvanat bahçesinin bulunmasıdır. Sanatçılar hayvanat bahçelerini görerek bunları yapmış oldukları resimlerde gerek bir konunun parçası olarak gerekse konudan bağımsız olarak yer vermişlerdir (Ezgü, 1962).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında duvar resimlerinde görülen önemli yeniliklerde biri de resme insan figürünün girmesidir. Çok küçük ve ayrıntısız olarak ele alınan figürlerin sadece manzaranın ya da konunun bir parçası olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Özellikle Müslümanlara ait mekânlarda insan figürlü resimler çok yaygın değildir.

Bafra Konağı 2011 yılında koruma altına alınmış olmakla birlikte herhangi bir yayında yapıyla ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. Resimlerde yer yer bozulmalar görülse de ev sahibinin duyarlılığı günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bafra'nın yerel tarihi ve kültürel çeşitliliğini yansıtması ve 18. yüzyılın 2. yarısından sonra resim sanatındaki değişimi örneklendirmesi açısından günümüze ulaşması önemlidir.

[4] Amasya II. Beyazıt Camisi Şadırvanı Duvar Resimlerinin Restorasyon sonrası detaylı bilgi için bkz. Uz Taşkesen, 2011: 177.189.

KAYNAKÇA

AK, Ali. (1983). *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Bafra*. Samsun: Ayanoğlu Matbaası.

ARIK, Rüçhan (1975). "Anadolu'da Bir Halk Ressamı: Zileli Emin", *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı 16, s. 9-13. İstanbul.

ARIK, Rüçhan (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

EZGÜ, Fuad (1962). *Yıldız Sarayı Tarihçesi*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi,

RENDA, Günsel (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

ŞENER, Dilek (2011). XVIII-XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

TEKİNALP, Pelin Şahin. (2004). "Batılılaşma Dönemi Duvar Resimleri", *Türkler Ansiklopedisi* 15, s. 440-447.

UZ TAŞKESEN, Ayşe Nermin. (2011). "Amasya II. Beyazıt Camisi Şadırvanı Duvar Resimlerinin Restorasyonu ve İkonografik Çözümlemesi". *Vakıflar Dergisi*, Sayı 35, s. 177-189.